

Kodácsy-Simon Eszter

MILYENÉKÉ AZ ISTEN ORSZÁGA?

A GYERMEKEK TEOLÓGIÁJA LUTHERNÉL

Legfontosabb kérdéseinkre („Honnan jövünk? Hová megyünk? Kik vagyunk?”) egész életünk során keressük a választ, s különféle utakon próbálunk legalább töredékes ismeretet szerezni egy hosszabb-rövidebb időre megnyugtató válasz kialakításához.

Talán megpillanthatunk valamit a valódi válaszból akkor, amikor egy újszülött gyermek szemébe nézünk, s megérezzük valamit az általa közénk hozott lényegi létből. A pár napos, pár hetes vagy pár hónapos gyermek tekintete is mintha valami belső tudásról árulkodna, s mintha fontos üzenetet hozna nekünk egy olyan világról, amelyet mi talán már el is felejtettünk, pedig amelynek emlékezete valódi segítséget jelenthetne életünk kérdéseinek megválaszolásában.

Kis idő elteltével, kisgyermekkorban talán már nem annyira a gyermek szemében, hanem egyszerű és őszinte kérdéseiben, gyakran vicces „gyermekszájként” megfogalmazott gondolataiban vagy komoly rácsodálkozásaiban fedezhetjük fel azt a másik világot, amely még ott él benne, s amelyhez az evilág működését és logikáját, emberi törvényeit és szándékait nem is olyan egyszerű hozzá illeszteni. Később, nagyobb gyerekként, amikor már kellő jártasságot szerez az őt körülvevő szabályrendszerekben és törvényszerűségekből, emberi gondolkodásmódokban és törekvésekben, akkor megfordul az irány, s épp annak a másik, régen hozott világnak a jelenlegiben való elhelyezése okoz komoly nehézséget az életében. Ekkor más lehetőségek mellett egy újszülött tekintete nyithat ismét ablakot, és ajándékozhat meg saját idejövételünk emlékének különleges élményével.

A gyermekkép néhány vonása a reformáció előtt¹

Ma is sok nép fordul különös tisztelettel a gyermek felé, de nem minden korban és társadalomban volt jó gyerekek lenni. A különböző társadalmak és azok meghatározó gondolkodói egészen különféle módokon tekintettek a gyerekekre, az ő szerepére, helyzetére, lehetőségeire, esetleges értékeire.

Az ókori közel-keleti kultúrákban, Mezopotámiában és Egyiptomban a gyermekképet az állandóságra való törekvés és a fejlődésnek ellenálló utánpótlás szempontjai határozták meg, így a gyereket egyfajta „kis felnőttnek” tekintették, akit leginkább a másolás technikájával lehet megtanítani a helyes viselkedésre, a munka elvégzésére, valamint a kevés kiválasztottat az írás-olvasás ismeretére. Egyiptomban már foglalkoztak a gyermekkor néhány sajátosságával, így például a kisgyermekesendőségével, ezért a környező népektől eltérően ők már határozottan tiltották a csecsemőgyilkosságot.

Mai európai gyerekképünk számos vonását megtalálhatjuk az antik görög és római gondolkodásban, kultúránk bölcsőjében. Mind a görögök, mind a rómaiak úgy tekintettek a gyerekekre, mint aki ismeretelméleti és erkölcsi szempontból is tiszta lappal, *tabula rasaként* indul az életben. Épp ezért döntően meghatározzák az ember egész életét és személyes fejlődését azok a minták, amelyekkel gyermekkorában találkozunk: a szépen beszélő édesanya, a jó erkölcsi példát mutató apa, a gondosan kiválasztott és kellően művelt nevelő, a gyerek testével és lelkével egyaránt foglalkozó iskola. Platón hasonlata jól jellemzi az antik görög gyerekképet: a gyermek lelke „hajlékony”, formálható, mint a viasz. Jó embert – vagyis a spártaiak számára bátor katonát, míg az athéniak szándéka szerint harmonikus és nyitott, fogékony személyiséget – elsősorban helyes példamutatással lehet nevelni a kisgyermekből.

A görögök gyerekképéhez képest változást jelentett az antik római kultúrában, hogy ők felismerték a gyermekek fokozatos, lassú ütemű fejlődését, valamint hangsúlyozták természetes ártatlanságukat, mely utóbbi már részben keresztény hatásnak tudható be. Emellett fontos értéként jelent meg az, ami később a rómaiak egyik legfontosabb pedagógiai örökségévé vált: megtanulták örömeiket lelteni gyermekeikben.

Az ókori kereszténység nem tesz különbséget ember és ember között, így a gyermeket Isten ugyanolyan értékes teremtményének tartja, mint a felnőttet. A gyermek is test és lélek egysége, és a gyerekekre is ugyanazok a törvények és szabályok vonatkoznak, mint a felnőttekre. A cél már a gyermekkorban is a lélek – és a test – tisztaságának megőrzése, ennek érdekében pedig az akarat erősítése. A

¹ Lásd erről bővebben az alábbi műveket: MÉSZÁROS–NÉMETH–PUKÁNSZKY 2005; SZABOLCS 2000.

korai kereszténység gyermekképében még a tisztaság, az ártatlanság és az öröm uralkodik, s csak a középkori gondolkodásban hódítanak teret a gyermekkép negatívabb, pesszimistább vonásai. Ágoston például még hangsúlyozta a gyermeki lélek formálhatóságát, jó tanítás és megfelelő nevelés esetén a gyermek fejlődésre való képességét, valamint az akarat megtisztítását és erősítését a szeretet erejével (melyben a testi fenyítés is a szeretet eszközeként jelenik meg).

A középkori gondolkodók azonban az ókori egyházatyák gondolatainak másik felére helyezték a hangsúlyt, s ezzel elérték azt, hogy a gyermekkép terén valóban nem túlzás a középkor elé tett „sötét” jelző használata. A középkori teológia mindenek fölé helyezte az ember eredendő bűnét, bűnre való hajlamát, rosszra törő akaratát, és háttérbe szorította Isten kegyelmét, megváltó szeretetét és az Isten által újra és újra felkínált lehetőségeket. Mindez különösen erősen jelenik meg az értelmi és akaratú érettség szintjét még el nem érő gyermekben – a középkor megnevezése szerint a „nyomorúság korában” –, amikor a gyermek még tökéletlen lény, nem értékes, nem képes a jó felismerésére és megvalósítására, mivel önmagától csak rosszra törő hajlamai vannak. A nevelés célja a gyermek akaratát szigorú fenyítések árán megtörni, a gondolkodásbeli és erkölcsi vadhajításokat minél korábban lenyesegetni, s alázatos, a felnőttek akaratának engedelmes fiatal formálni. A gyermekre hétéves korában hirtelen, egyik napról a másikra felnőttként tekintettek: ettől kezdve dolgoztak – vagy a kiváltságosok tanultak –, s ezután minden tekintetben felnőtt viselkedést és döntéseket vártak el tőlük.

Változást a 14. századtól kezdve a reneszánsz és a humanizmus hozott. Ezen korszakok gondolkodói egy személyesebb, nyitottabb és pozitívabb gyermekképet láttak maguk előtt. A humanista szerzők – részben az antik örökséghez való visszanyúlás következtében – a gyermekkort a korábbi századokkal szemben már az „ártatlanság korának” nevezték, de még nem ismerték fel, hogy ez egy külön sajátosságokkal, értékekkel és kihívásokkal rendelkező fejlődési szakasz. Erasmus a gyermekről alkotott kép tekintetében is megelőzte korát. Humanista gondolkodóként azt tanította, hogy a gyermekkor a „potenciális alaktalanság” kora, amikor a gyermeknek példamutatással mindent meg lehet tanítani. A jó nevelő figyel a gyermek életkorának jellemzőire és egyéni képességeire is, a legjobb nevelő eszköz pedig nem a fenyítés és fegyelmezés, hanem a nevelő és a gyermek közötti jó személyes kapcsolat.

A középkor sötét gyermekképébe a humanizmus mellett, de egészen más alappal, a reformáció hozott új fényt, mindenekelőtt Luther Márton.

Luther a gyermekekről és hitükről

Luther a korát – s néhány más témához képest önmagát is – meghazudtolóan modern és nyitott szemmel tekint a gyermekekre. Még saját, személyes szülői tapasztalatai előtt (első gyermeke másfél évvel később született, házasságkötésére is csak fél évvel később került sor), felnőttként ír először a kisgyermekről, az értük érzett „féltő aggodalom”² indítására, tisztán tanításbeli kérdésként tekintve a helyzetre. *Az idegen hitről és hatalmáról* című, 1525. január 22-én Wittenbergben megfogalmazott prédikációjában a gyermekkeresztség félreértelmezése ellen emel szót. Ebben egyrészt elutasítja a gyermekkeresztség elhagyásának gyakorlatát, másrészt tévtanításnak ítéli azt a korabeli magyarázatot, miszerint a gyermekeknek nincs saját hitük, így a gyermekkeresztség során saját hit nélkül nyerik el a kegyelmet azáltal, hogy őket „az egyház hitére keresztelik, melyet a keresztülők vallanak meg a keresztelőn”.³ Luther először logikai ellentmondás miatt utasítja el ezt a gondolatot (mivel ez esetben két keresztségnek kellene léteznie: egy a felnőtteknek, egy pedig a gyerekeknek, ám erről szó sincs), majd biblikus alapokon mutatja meg, hogy a kisgyermekek „maguk is hisznek a keresztségkor, vagyis saját hitük van”.⁴ Az evangéliumi kiindulópontot Luther számára az a történet jelenti, amikor Jézus megáldja a gyermekeket (Mt 19,13–15; Mk 10,13–16; Lk 18,15–17). Ennek magyarázatában Luther elutasítja azt a vélekedést, amely a hitet az értelmi fejlettséghez köti, s így azért nincs a kisgyermekeknek saját hitük, mert még csak nyiladozik az értelmük. Ezzel szemben azt állítja, hogy a gyermekek értelemről függetlenül is hitre juthatnak. Sőt ez nemcsak „kiegészítő lehetőség” számára, hanem nagyon is erős értéke van: szerinte kifejezetten ilyen, az értelmet nem használó gyermeki hitre van szükség az üdvösséghez. Ezt a kisgyermek példájára (Mt 18,3) való hivatkozás mellett így indokolja: „Isten ígéje... minden értelem felett áll, melyhez a gyermek éppen oly közel juthat, mint az idősebbek, sőt, még közelebb is, és az idősebbek is lehetnek éppen oly távol tőle, mint a gyermekek, sőt, talán még sokkal távolabb is.”⁵

A kisgyermekről és hitükről alkotott lutheri elképzelésről még szemléletesebb és érzékletesebb képet adnak az „asztali beszélgetések” során elhangzott rövid, de tömör és célratörő mondatai, amelyekben meglepően sokszor kapnak helyet a kisgyermek. Ezeket a gondolatait már nem elsősorban másoknak szánt tanításként fogalmazza meg (s nem is kérhető számon rajtuk mindaz, ami például egy

² LVM 6: 262. o.

³ Uo. 263–265. o. (1525)

⁴ Uo. 266. o.

⁵ Uo. 271–272. o. (1525)

gyermekkeresztségről szóló vitairaton), ellenben itt sokkal személyesebb szinten támasztja alá a fentebb idézett prédikációjában megfogalmazott tanítást. Az asztali beszélgetésekben rögzített mondatait többnyire saját gyermekeiről és gyermekei jelenlétében fogalmazta meg, átítva éppen aktuális érzelmeivel, tapasztalataival és – ahogy Luthertől megszokhattuk – indulataival. Ezeket időrendbe állítva egyfajta fokozatos mélyülést is megfigyelhetünk, és a hit erősödő szerepét is felfedezhetjük Luther gyermekképében. Luther szerint a gyermek „nagy áldása Istennek”,⁶ a „szülők legdrágább kincse”,⁷ nincs bennük félelem és aggodalom, hanem bizakodnak, s ahogy ezt csinálják, az „a romlatlanok módja”.⁸ „A gyermekek hite és élete a legjobb, mert nekik csak az ige van meg, ahhoz tartják magukat, és Istennek szépen együgyűen megadják a tiszteletet, mely szerint ő valóságos Isten, és bizonyosnak tartják, amit ő ígér és kínál. Nekünk, vén bolondoknak pedig ott a szív fájdalom meg a pokol tüze, és hosszasan disputálunk az ígéről, melyet ők, a gyermekecskék tiszta hittel, disputa nélkül, egyszerűen csak hisznek.”⁹ A kisgyermekek „nem kételkednek”,¹⁰ „nem tépelődnek Isten felől”,¹¹ hanem „néha igen találó gondolataik vannak Istenről: hogy ott a mennyben ő az Istenük és drága édesapjuk”.¹² A kisgyermekek „igaz módon hisznek”,¹³ rajtuk meglátszik „Isten mindenhatósága, bölcsessége és tudománya”,¹⁴ „örömteli reményben élnek”,¹⁵ „szép tiszta gondolataik vannak [...], kétségek nélkül nézik a mennyországot és a halált”,¹⁶ „egyenes lelkűek, minden gonoszság és képmutatás nélküliek [...], a legkedvesebb kis bolondok”.¹⁷ „Sokkal tudósabbak a hitben, mint mi, öreg bolondok; merthogy ők a legegyszerűbben hisznek benne, minden vita és kétség nélkül, hogy Isten kegyelmes, és hogy az e világi élet után örök élet következik.”¹⁸

A középkorban, amikor szinte még semmit sem tudtak a gyermek lelki fejlődéséről, Luther rendkívül modern gyermekképet jelenít meg. Nála a gyermekkor nemhogy a tökéletlenség ideje vagy a „nyomorúság kora”, hanem épp ellenkezőleg:

⁶ LVM 8: 176. o. 978. sz. (1530 körül)

⁷ Uo. 179. o. 1032. sz. (1530 körül)

⁸ Uo. 67. o. 18. sz. (1531. nyár és ősz)

⁹ Uo. (1531. nyár és ősz)

¹⁰ Uo. 68. o. 18. sz. (1531. nyár és ősz)

¹¹ Uo. 282. o. 2302a–2302b sz. (1531. karácsony)

¹² Uo. 232. o. 1615. sz. (1532)

¹³ Uo. 149. o. 660. sz. (1535)

¹⁴ Uo. 405. o. 3613. sz. (1537)

¹⁵ Uo. 505. o. 4309. sz. (1538. szeptember 6.)

¹⁶ Uo. 482. o. 4027. sz. (1538. szeptember 30.)

¹⁷ Uo. 517. o. 4364. sz. (1539. február 26.)

¹⁸ Uo. 518. o. 4367. sz. (1539. február 26.)

ez egy határozottan pozitív előjelű, csodálatra és irigylésre méltó életszakasz. Nem elég, hogy Luther azt gondolja, hogy a gyerekkor külön szakaszt képez az ember életében, s még azt is vallja, hogy – a két évszázaddal később élt Rousseau szavaival élve – „a gyermek nem kicsinyített felnőtt”, de ráadásul nem is akármilyen szakaszként képzelel el a gyerekkort Luther! Különleges életszakasz ez nála, de nem azért, mert a gyermekek morális szinten indulnának jobb esélyekkel a felnőtteknél (mint a humanisták „ártatlanság kora”-elképzelésében), vagy mert üres lappal kezdenék az életet (ahogy az antik görögök értették a *tabula rasa* fogalmát). A gyermekek kezdőfeltételeikben, vagyis az eredendő bűn terén semmivel sem jobbak, tisztábbak, ártatlanabbak a felnőtteknél Luther szerint. Viszont tudnak valami olyat, amit a felnőttek már rég elfelejtettek, képesek valami többre a felnőtteknél: bizalomteljes, őszinte, egyszerű és valódi saját hitük van. Ráadásul ez a saját hit olyan, amely a gyermeket példaként állítja a felnőttek elé, s amely miatt a gyermeknek egészen különleges értéke van Luther számára az emberek között.

A 20. században kialakult fejlődélméletek – különösen is a Fowler nevéhez kapcsolható hitfejlődési elmélet – ismeretében egészen rácsodálkozhatunk Luther gyermekképére. Luther nem fejlődéslélektani kutatások eredményeként feltételezi a kisgyerekkori saját hitet, hanem teológiai következtetésként, valamint saját gyermekeire nyitott apaként, személyes megfigyelései eredményeként állít nagyon hasonlót a gyermekek hitvilágáról, mint teszik azt több mint négy évszázaddal később a lélektani kutatások. Több modernnek számító nevelési-pedagógiai felismerése¹⁹ mellett igazán érdekes és értékes reformatori gondolat ez, amely mai megfigyeléseinkhez is közel áll, s a valláspedagógia egyik friss kutatási területét, a gyermekteológiát is fontos észrevételekkel gazdagíthatja.

A gyermekek teológiájának alapjai Luthernél

Miért éppen Luther az, aki a gyermekben kiemeli a saját hit izgalmas és értékes világát? Nem azért, mert Luther oly nagy ismerője lett volna a gyermeki léleknek, a nevelésnek vagy a tanításnak. Nem is azért, mert elege lett volna a középkor „sötét” gyermekképéből. De nem is azért, mert az antik vagy a humanista gyermekképet gondolta volna tovább. Sokkal inkább teológiai megfontolásai vezetik őt a gyermeki hit felismerésére. Luther számára egzisztenciális kérdés az, hogy a gyerekeknek saját hitük van. Hosszú éveken át tartó személyes vívódásaira adott válaszának következe-

¹⁹ Luther számos, mai pedagógiai-nevelési ismereteink birtokában is modernnek számító megállapítást tett az oktatásszervezés és a tudáselosztás kérdésében, a tanulás mindenki számára hasznos voltának vagy a szabad művészetek szerepének megállapításában. Lásd pl. KODÁCSY-SIMON 2015, 2017.

ménye ez, amely a kegyelemről, hitről, megváltásról, megigazulásról, üdvösségről vallott reformatori tanításának a lényegéből következik. Ugyanis a gyermek az, aki nem a cselekedeteiben bízunk. A gyermek az, aki eszközmentes: nem ismer és nem keres semmilyen eszközt és módszert az Istennel való kapcsolat kiépítésére, csupán a hitére hagyatkozik. A gyermek az, aki őszintén megéli az Istenbe vetett bizalmat és az Istentől kapott kegyelem örömét („bár most nem értjük, hogyan munkálkodik Isten a gyermekekben, mégis biztos, hogy valami új és szent mozgást támaszt bennük”²⁰). A gyermek nem akarja saját sorsát a kezébe venni, mint ahogy kiskamasz kortól kezdve egyre nagyobb mértékben törekszik erre az ember, hanem meri hagyni, hogy egyszerűen csak történjen vele a dolgok. A gyermek mer és tud az „itt és most” világában élni. A gyermek mer ember lenni, nem akar istent játszani. Lényegében Luther számára a gyermek jeleníti meg mindazokat a reformatori értékeket, amelyek egyedül szükségesek az ember részéről a megigazuláshoz. A felnőtt már más eszközöket keres, és olyanokat talál, amelyek nem közelebb vezetnek őt Istenhez, hanem épp ellenkezőleg: egyre távolabb viszik tőle. Nem véletlenül hivatkozik Luther többször is az evangéliumból a kisgyermek példájára (Mt 18,3), hiszen őt Jézus mondata arra figyelmezteti, hogy csak ezeket a gyermeki tulajdonságokat és törekvéseket kellene szem előtt tartanunk, amikor az üdvösségünkre gondolunk.

A gyermeki hit felismerése Luthernél a keresztség helyes értelmezéséből indult, amelynek nagy jelentősége van többek között a bűnről szóló tanításra nézve. Úgy tűnik, hogy Luther gyermekképeinek középpontjában – ismét csak a középkorban uralkodó felfogással ellentétben – éppen hogy nem a bűn hatalma, hanem az a fölötti győzelem lehetősége áll: a kisgyermek „ártatlanságban élnek, nem tudnak a bűnről, nincs bennük irigység, harag, fukarság, hitetlenség stb., ezért hát vidámak és jó a lelkiismeretük”.²¹ Ez a hübriszmentesség s az önző és egocentrikus vágyak hiánya az, ami miatt a kisgyermek még nem tudnak a bűnről, mert még nem önmagukba fordul – Luther latin fogalmazásával élve: *incurvatus in se* – emberek. A felnőttek már nem tudnak nem önmagukba forduló emberek lenni: nemcsak önző vágyaikban és cselekedeteikben fordulnak a másik embertől, Istentől és az egész teremtett világtól önmaguk felé, hanem még akkor is a saját magukkal való meglegedettségre törekszenek, s nem Istennek akarnak megfelelni, amikor Istenhez imádkoznak és – legalábbis úgy vélik, hogy – neki szolgálnak. Hasonlóak a felnőttek ahhoz a farizeushoz, aki Jézus példázatában (Lk 18,9–14) még az imádságában sem tud mást tenni, csak önmagát dicsérni. S amint a példázatban láthatjuk, a vámszedő

²⁰ LVM 7: 592. o.

²¹ LVM 8: 148. o. 660. sz.

kegyelemért könyörgő magatartása az egyetlen megoldás, a kizárólag működőképes válasz önmagunkba fordulásunk – s így minden bűnünk gyökerének – felismerésére. Luther megállapítása alapján ismét a gyermekekről vehetnénk példát: egyrészt azon a téren, hogy ne önző, irigy és fukar emberként önmagunkba fordulva éljük az életünket, ne önmagunkra fókuszáljunk, hanem szabaduljunk meg az önérdék vonzásától. Másrészt abban a kérdésben, hogy önmagunkba fordulásunk felismerése és megvallása után a kételkedés nélküli, bizalomteljes gyermeki hittel higgyünk Krisztusban és Isten kegyelmében.

Luther gyermekképeének fontos visszahatása van tehát a felnőttekre és a felnőtt korú emberek hitére, de nem csak a bűn értelmezésének kérdésében. A keresztség esetében is hasonló szintre helyezi a gyermekek hitét, amikor nemcsak vallja a gyermekkeresztséget, de még példaként is állítja elénk: „ha üdvözülni akarunk, az ő példájukat kell követnünk”,²² mert „mégis a gyermekkeresztség a legbiztosabb, éppen Krisztus ígéje miatt, mivel azt parancsolja, vigyük hozzá a gyermekeket, hiszen az idősebbek maguktól jönnek. Az idősebbekben pedig csalárdtság is megbújhat, a megnyílt értelem miatt, míg a gyermekben semmi csalárdtság nem lehet, a rejtőzködő értelem miatt, melyben így Krisztus áldása munkálkodik.”²³ Mivel a gyermekort elhagyva Luther szerint az ember könnyen önmagába fordulóvá és értelme által félrevezetetté válik, ezért számára az ideális állapot a gyermekek keresztsége. A keresztség a felnőttkor kételkedő és bizalmatlankodó hitében is arra a meggyőződésre és bizonyosságra emlékeztethet s azt a valódi bizalmat villanthatja fel, amellyel a gyermeki hit rendelkezik. Luther állítólag az íróasztalába véste a mondatot: *Baptisatus sum!* (Meg vagyok keresztelve!) Ez a mondat kérdései és vívódásai idején – akár a gyermekkeresztség hangsúlyozásán keresztül – a gyermeki hit valóságára, romlatlanságára, tisztaságára, egyszerűségére és Istenre hagyatkozó bizalmára is emlékeztetve adhatott erőt neki. Ez a valódi hit az, amelyre Luther tudott építeni, és amelyre minden megkeresztelt felnőttnek „naponként”²⁴ új emberként kellene emlékeznie, hogy erőt és választ is merítsen belőle számos létkérdésére.

Annyira komolyan vette Luther a gyermeki ártatlanság örömét és a gyermeki hit erejét, hogy többször is mondott ahhoz hasonlót asztali beszélgetőtársainak, mint amikor például féléves kisfiát ölébe vette: „Szeretném, ha gyermekkorban meghaltam volna, odaadnék érte minden hírnevet, amit csak eddig elértem és még el fogok érni ezen a világon!”²⁵ Vagy amikor kisgyermekét figyelte: „Milyen

²² Uo. 68. o. 18. sz.

²³ LVM 6: 272. o.

²⁴ Vö. Luther *Kis kátéj*ának a keresztségről szóló fejezetét.

²⁵ Uo. 232. o. 1615. sz.

jó azoknak a gyerekeknek, akik ebben az életkorban halnak meg! Igaz, hogy nekem nagy szívfájdalmam volna, mert mintha belőlem és az anyja testéből halna meg egy rész... Nincs olyan, hogy [a szülők] nem rendülnek és indulnak meg, vagy hogy nem terheli a szívüket, ha baj történik velük vagy a gyerekeikkel, vagy a rokonaikkal, akiket szeretnek, mert ez csak a kőszívűek és a fafejű tuskók sajátja.”²⁶ A gyermekek hiténél többet, jobbat, igazabbat elérni Luther szerint nem lehet.

Ennek fényében talán nem eufemizmus az, ha a sokat idézett és kritizált lutheri mondatnak – „Inkább legyen halott a fiam, semmint nevetlen!”²⁷ – a helyes értelmezéséhez is Luther gyermekképeire utalunk. Szó sincs itt Luther indulatosságáról vagy a gyermek mindenekfeletti erkölcsi fenyítésének igazolásáról! (Semmi olyasmit nem mond Luther, amit esetleg egy eltúlzott porosz pedagógiai interpretáció alapján fogalmaznak meg némelyek: „Inkább verem halálra a gyereket, csak nevetlen ne legyen.”) Amennyire egy egyszer előforduló, vacsoraasztal melletti beszélgetés során elhangzott, mások által papírra vetett mondatot meg lehet ítélni, úgy azt gondolom, hogy azt csak a gyermekekről megfogalmazott számos egyéb állítás fényében tehetjük. Így ez a gondolat a gyermekek hitének fejlődéséről alkotott lutheri kép alapján válik érthetőbbé: jobb, ha még az engedetlenség és a kételkedés korának elérése előtt meghal a gyermek – ahogy ezt Luther magának is kívánta többször is –, mint ha a gyermeki hiten már túllépve (hiszen itt már írástudó gyermekéről beszélt Luther) a szülőnek, s így Istennek engedetlen gyermek elvész, és nem talál vissza a gyermeki hit bizalmához. Nem a gyermek halálának kívánásáról van itt szó, sokkal inkább az Istennek engedelmes gyermeki hit felmagasztalásáról, az ideális – vagy annak tekintett – gyermekkori állapotról, valamint az azt követő, sokkal kritikussabb életszakasz hitbeli kríziseiről és a belőlük következő erkölcsi nehézségekről.

Luther saját gyermekkorában is megtapasztalta a szülői szigort és annak erőteljes hatását a gyermeki lélekre és a gyermek istenképére. A szülőnek a fegyelmezés terén is vigyáznia kell a gyerekekre, nehogy az ijedős legyen és kétségbeessen²⁸ vagy elkeseredjen,²⁹ mert ez nemcsak a szülő-gyermek kapcsolatot keserítené meg, de a gyermek önértékelésére és mély istenhitére is negatív hatással lenne. Ez pedig a gyermek legértékesebb részében okozna törést. Ezért mind a szülőnek, mind a nevelőnek különös tekintettel kell lennie a gyerekekre, és ügyesen kell figyelnie a gyermek hitére. Többek között ezért is kell a fiúk mellett a lányoknak is iskolába

²⁶ Uo. 518. o. 4367. sz.

²⁷ Uo. 668. o. 6102. sz.

²⁸ Uo. 390. o. 1559. sz.

²⁹ Uo. 229. o. 3566b sz.

járniuk és tanulniuk, hogy majd családayaként gyermekeiket ők is tudják tanítani, vallási kérdésekben (is) megérteni s a helyes életre nevelni.

A gyermek Luther felfogásában nagyon értékes lény – talán értékesebb is, mint a felnőtt –, de nem önmagáért vagy teljesítményéért, s nem is a későbbi korok idealizált romantikus elképzelése szerint, hanem saját hite és istenképe miatt. Még a gyermekek állnak legközelebb az édenkerti teljes bizalom³⁰ és az „örömteli remény”³¹ állapotához, bennük látható meg leginkább Isten kegyelmének különleges lehetősége, s rájuk pillantva, őket figyelve vagy éppen velük beszélgetve mi, felnőttek is segítséget kaphatunk hitbéli dilemmáink és életkérdéseink megválaszolásához.

Irodalomjegyzék

- KODÁCSY-SIMON Eszter: Miért tart fenn az egyház iskolát? In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és oktatás*. Budapest, Luther Kiadó, 2015. 184–204. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter: A szabadság és felelősség néhány vonása az oktatásban Luther Márton írásain keresztül. In: Bacskai Katinka (szerk.): *A felekezeti oktatás új negyedszázada*. Ábel Kiadó, Cluj-Napoca, 2017. 17–27. o.
- LUTHER Márton: Kis káté. In: *Luther Márton négy hitvallása*. Szerk., ford. Pröhle Károly. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983. 78–103. o.
- LUTHER Márton: *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2011. (Luther válogatott művei 5.)
- LUTHER Márton: *Prédikációk*. Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest, 2015. (Luther válogatott művei 6.)
- LUTHER Márton: *Levelek*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2013. (Luther válogatott művei 7.)
- LUTHER Márton: *Asztali beszélgetések*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2014. (Luther válogatott művei 8.)
- MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla: *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- SZABOLCS Éva: *Neveléstörténet és gyermekkortörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

³⁰ Uo. 517. o. 4364. sz.

³¹ Uo. 505. o. 4309. sz.